

Anteckningar om klasser, klassmedvetenhet och gender hos Marx enligt Göran Therborn och Eric Olin Wright jämfört med Pierre Bourdieu

Staf Callewaert

Professor i pædagogik, Københavns Universitet

I. Pierre Bourdieu och neo-marxismen (Göran Therborn och Erik Olin Wright)

Erik Olin Wright har en fin uppställning i *Class Counts* (1997) där han visar skillnaden mellan den vanliga sociologin, som stort set bara intresserar sig för skillnader i inkomst, Max Weber, som intresserar sig för en marknad som genererar dessa olikheter i inkomster, och Karl Marx, som intresserar sig för den klasstruktur som genererar en viss typ av produktion av inkomster, och en marknad som genererar en viss fördelning av dessa inkomster. Han kunde ha tillagd en statusanalys av typen Kaare Svalastoga, som intresserar sig inte bara eller primärt för objektiva former för produktionen av samhället och dess ekonomi, i objektiva olikheter i fördelningen av inkomster, men för olikheter i agenternas/omgivningens uppfattning av olika människors status.

Det som jag tror är egentligen den viktigaste skillnaden mellan alla neomarxister och Bourdieu är att Bourdieus utgångspunkt är en övergripande samhällsteori som uppfattar samhället som ett rum av dimensioner, som i sin tur är rum av positioner och relationer eller fält. Det avgörande är att det sociale rummet konstrueras som en hushållning, en ekonomi, som omfattar alla sociala praktiker, ekonomiska, politiska, kulturella. Dock sådan att förstå att inte bara är dessa sociala praktiker relativt autonoma, följer en egen sakslogik, de är också homologa, dvs har samma figur och förstärkar varandra, och är relativt beroende av varandra, men framför allt är beroende av art och fördelningen av ekonomisk och politisk kapital.

Därför kan han beskriva det sociale rummet som grafiskt definierat av två axlar: maktfältet med mycket kapital kontra bottenfältet utan kapital (vertikal); en pol med primärt ekonomisk/politisk kapital kontra en pol med primärt kulturell kapital (horisontal) som ett grafisk resume i två varandra

Texten skrevs i 2001 i samband med Symposiet om sociala klasser och kulturell kapital, Bourdieu-programmet i forskeruddannelse ved det humanistiske fakultet Københavns Universitet i samarbejde med Viborg netværk for forskeruddannelse som gavs vid Uppsala universitet i oktober 2001.

Publisert: 31.01.2023

Praxeologi – Et kritisk refleksivt blikk på sosiale praktikker ©2023 Staf Callewaert

DOI: <http://dx.doi.org/10.15845/praxeologi.v5.3837>

kryssande dimensioner av ett rum som består av många fler dimensioner men som är mindre avgörande för strukturen på helheten. (I grafen i *Distinction* från 1984 tar Bourdieu dessutom med tidsdimensionen: banan över tid).

Detta sätt att tänka prioriterar inte till exempel produktionen av materiella varor, eller ens av tjänster (dvs det som man konventionellt uppfattar som den ekonomiska praktiken) som grundstenen. Den tar alla aktiviteter under ett, ekonomiska, politiska, kulturella. Den ekonomiska ekonomin är bara ett specialfall av ekonomin av praktiker på det hela tagit. Så Bourdieu vill nog inte säga som Therborn i "Klasstrukturen i Sverige 1930-80" (1981), s. 13-14. "Vilka är det samhälles *ekonomiska drivkrafter* som människor lever i" (min kursiv, SC). I den boken på 176 sidor har Therborn vidareutvecklad hela sin teori, och han hänvisar redan till ett av Olin Wrights första arbeten; märkligt nog hänvisar Olin Wright trots att han hela tiden också arbetar med Sverige som case, betraktar sig som en neomarxist och visar sig ha många kontakter i Sverige, inte alls till Therborns arbeten om klasser, men enbart till ett arbete om ideologi.

Å andra sidan måste man notera sig att Therborn säger:

Klasstillhörigheten bestämmer inte ensam människors sociala tillvaro. Den bestäms också av individens personlighet, ålder, kön, nationalitet, religion, bostadsort, av institutioner som skola, familj, statsapparat och ålderdomshem. Men alla dessa påverkas och präglas i hög, fast växlande grad av klassförhållandena. (Therborn, 1981, s. 169)

Det vill säga: det är frågan om två skillnader:

1. vad man tar med: den ekonomiska ekonomin alene, eller hela samhället
2. vad man tycker är den drivande motor i etableringen, reproduktionen och förändringen av en samhätilstyp: den ekonomiska ekonomin och klassförhållanden, eller en bredare cluster av faktorer

Däremot har Bourdieu och neomarxister det gemensamt att de ser den ekonomiska ekonomin som omfattande produktion, distribution, konsumtion och reproduktion, eller som Therborn mera adekvat säger: "produktion, cirkulation, tjänster och reproduktion" (1981, s. 9). Där bl a det vi ville räkna till offentliga myndigheternas verksamhet på olika nivåer, eller till statsapparaten, ingår i reproduktionen lika väl som utbildningen. Detta sammantaget med att man också räknar in hela tjänstesektorn, inklusive så kallade personliga tjänster, gör att man kan undra om denna analys verkligen begränsar sig till den ekonomiska ekonomin, eller om den snarare som hos Bourdieu handlar om en ekonomi av alla sociala praktiker, men med en utgångspunkt som tillskriver produktionsförhållanden en avgörande betydelse generellt, snarare än fördelningen, och som ser på herravälde av olika slag som en aspekt av produktionsprocessen. För Therborn säger att de verksamheter man måste beakta som avgörande för en klassanalys, är:

- ekonomiska processer
- maktförhållanden
- arbetssituationer

med deras historia och interaktion, givet att man betraktar den första dimensionen som den avgörande. Och inom den är de förhållanden som direkta regleras av kapitalförhållandet både på kapital och på arbete sida de avgörande.

Det är också viktigt att se att kapitalförhållandet inte direkt har lagt under sig all verksamhet, inte ens i den ekonomiska ekonomin. Vissa aktiviteter fortsätter i småborgerlig form, eller i feodal form, eller i kast- eller släktskapsform för att nu låna några stereotypa definitioner av tidigare/parallella samhällsformer.

Bourdieu opererer ju gjerne med begreppen disposition, position, positionering som hörnstenar i en beskrivning och förklaring av social-historiska tendenser i kollektiva beteenden i tankar, ord och gärningar, inklusive subgruppernas och enskilda individers variationer på samma tema. Man kan säga att begreppet position här har samma status som begreppet *location* hos Olin Wright. Och Bourdieu har samma ambition att förklara makro-beteenden och mikro-variationer vid dem som intar dessa positioner i dessa fält, och i sista hand i det sociale rum som en övergripande storhet. Oberoende av om det beteende som skall förklaras är livsstil eller val och genomgång av formell utbildning, sättet att operera som universitetsprofessor eller studerande, sättet att operera inom maktfältet (som överklass), köp av villa eller radhus, politisk orientering osv.

Det som kanske spelar en större roll hos Bourdieu är att han inte bara postulerar att en viss position inom ett nätverk av positioner ger upphov till olika beteenden och ställningstaganden, och att man kan inta en viss plats för att man disponerar över en cluster av resurser och orienteringar. Med sin teori om kapital plus habitus som matrice av homologa dispositioner för att operera i fält och i det sociale rum tillhandahåller Bourdieu dessutom en mera utvecklad begreppsapparat för att tänka de mekanismer som fungerar i sammanhanget. Att uppta en plats i en struktur eller nätverk av platser och relationer mellan dessa platser är bara möjligt, och kommer bara att ha dessa effekter på beteendet, därför att man kommer till platsen så att säga med en ackumulerad knippa av resurser och motsvarande orienteringar, kapitaler och dispositioner och titlar. Bourdieu har fram för allt utarbetat varför det inte är den enskilda som från noll uppfinner sitt beteende för tillfället, men gör detta inom de begränsande men också möjliggörande ramar som den ackumulerade förhistorien innebär. Detta har beskrivits som ett alternativ både till mentala eller materiella strukturella determinismer å ena sidan och till rationella val och beslut eller följandet av regler och normer å andra sidan.

Det kan kanske förekomma som Bourdieus analys snarare liknar en beskrivning och förklaring av den olika tillgång till varor och tjänster som olika grupper har, och effekten av den olika fördelningen på gruppernas så kallade livschanser. Det vill säga att det skulle vara mera en variant av en livsvillkorundersökning än en klassanalys. Klassanalysen är då tankt att snarare visa hur och varför dessa olikheter produceras, och hur och varför strukturen ändras över tiden. Men man måste ju säga att det sista ju inte heller är utarbetat, i varje fall inte i de neomarxistiska klassanalyser. De lånar helt enkelt en stor mängd tankegods från marxistiska kritiken av den politiska ekonomin. Man skulle kanske kunna säga att även Bourdieu på något sätt lånar detta som ett allmänt gods. Bourdieu är inte en nationalekonom, utan en sociolog. Mera bestämt huvudsakligen en kultur- och utbildningssociolog. Så på sätt och viss har grundfrågan hur ett samhälle produceras och reproduceras/ändras över tiden aldrig varit hans explicita tema, men snarare hur man kan förstå de kulturella fälts roll i sammanhanget.

Therborn har visat att enligt honom är marxismen inte en variant av den klassiska sociologin, men någonting annat. På det sättet skulle man kanske avstå från att jämföra Bourdieus sociologi med neomarxismen, eftersom de inte riktigt är jämförbar, eller snarare är alternativa teorier om samma, helt ner till själva sättet att skära domänen för olika discipliner osv.

Hur som helst kan man ju säga att Bourdieu inte bara intresserar sig för fördelningsfrågor, men även för produktionen av dessa fördelningar och deras utveckling över tiden. Men han är ingen specialist på den ekonomiska ekonomins område, och han vill inte begränsa sig till eller lägga huvudorsaken vid faktorer i den ekonomiska ekonomin, produktivkrafter i kombination med sociala produktionsförhållanden. Han vill ta med alla aktiviteter och förhållanden i hela det sociale rummet och på alla fälter. Men den tvådimensionella grafiska framställningen av det sociale rum ger naturligtvis i alla fall en klar bild av huvudmotsättningen mellan toppen i maktfältet med egendom och herraväldet och de egendomslösa, maktlösa i botten.

Kanske man skulle kunna säga att för Bourdieu är det det sociala rummet och inte den ekonomiska ekonomin som är den grundstruktur som utvecklingen inom samhällsstrukturen och inom de olika fält hänvisar till. Bourdieu opererar otvivelaktig med en slags ide om att den ekonomisk-politiska, det vill säga sociala grundstrukturen, är den världsliga grund för utvecklingen i de kulturelle fält som följer inte bara en egenlogik men också har ett beroende som de inte vill erkänna gentemot det sociale rummet.

Eller sagt på ett annat sätt: Bourdieu är ingen marxist, har aldrig velat vara det, och menar att han har sina grunder för det. Men det är viktig att då precisera vad som är skillnaden. Skillnaden är inte att Bourdieu inte skulle dela tanken att det är utsugnings- och dominans-förhållanden mellan kollektiv som resulterar i ett klassamhälle och determinerar dess utveckling; kanske mer än neomarxisterna har han tidigt pekat på mångformigheten i utsugningen och dominansen som inte bara utspelar sig inom den ekonomiska ekonomin, och inte bara har att göra med ägandet av autonom kontroll över användningen, eller underkastelse under produktionsmedel, och med ledandet och fördelandet av arbetet. Det vill säga inte bara med tillägnandet av merarbete/mervärdet och upprättandet/upprätthållandet av det politiska och symboliska herraväldet som säkrar den. Dessa förhållanden återfinns i transformerat form inom alla sociala praktiker och är med till att förstärka och befästa dem.

Det är bland annat därför som Bourdieu har brutit med den marxistiska klassanalys och försökt att pröva om man inte kommer längre med en multidimensionell studium av dynamiska homologier. Genom att titta på de få skrifter av Bourdieu som explicit tar upp frågan kan vi få konfirmerat det intryck. För mig att se är den kanske mest klagörande texten för detta tema "What Makes Social Class?" (1987).

II. Therborn versus Olin Wright

Vad som är slående, är att stort sett alla är eniga om vissa sociala förändringar som i sin tur nödvändiggör en vidare utveckling av till exempel en neomarxistisk klassanalys. På den punkten är Erik Olin Wright, Göran Therborn och Jørgen Goul Andersen/Jens Hoff eniga. Utvecklingen av jordbruket och det självsändiga handverket, minskningen av det manuella arbetet och tilltagandet av tjänstesektorn i det privata, utvecklingen av en offentlig sektor av tjänster, familjens funktionsförlust, intåget av kvinnorna på arbetsmarkanden, genderns og patriakatets roll, generaliseringen av längrevarande formell utbildning, ökande betydelse av kunskap/färdighet som produktivkraft, uppkomsten av en stor grupp så kallad inte aktiva inom arbetslivet (ålderdomspensionister, sjuk- och förtidspensionister, sociala klienter, hemmagående, studenter, arbetslösa; det blir dock en intressant diskussion huruvida dessa grupper utgör en grupp för sig, eller består av på olika sätt utestängda av aktiv deltagande i sin *egen* grupp).

Man är därför väl eniga i att man i analysen vid lämplig tillfälle skall skilja mellan den privata och den offentliga sektor, mellan könen och eventuellt även åldersgrupper.

Man är väl också eniga om att de stora svårlösta tvistefrågor är:

- vilka dimensioner av det sociala livet skall med, om inte enbart den ekonomiska ekonomin?
- vilka förhållanden skall operationaliseras: ägandet av och kontrollen över produktionsmedel och produktionens inriktning, utsugning, dominans (ledning/management & supervision), autonomi i implementering, expertis?
- vilka på effektsidan (delaktighet i vinst, lön, arbetsvillkor, anställningsvillkor), länk till företaget per lökontrakt eller lojalitets-förbindelse?

- hur skall man begrepsliggöra och uppdelar mellangruppene på sidan om den gamle småbourgeoisin?

III. Sociala klasser og individualstatistikk

En aspekt av studier i klassanalyse som blir særskild framtrædende om man har att göra med ett relationellt og struktur/agentur-tænkende såsom hos Marx, de fleste neomarxister eller Bourdieu, ær att man kænner sig fœrlamad av att man enbart har traditionell individualstatistikk till sitt fœrfogande fœr att operationalisera og testa en teori som handler om objektiva strukturelle transindividuelle relationer. Oavsett om man låner sin statistikk frå de ulike nasjonelle statistiske sentralbyråer, eller om man sjælv gjør survey-undersœkninger. Det medfœr, såsom man helt tydelig kan se hos Olin Wright, att man har en benægenhet att bœrja tænke som den konventionelle sosiologen gjør, og som konsekvent frå starten tænkter i termer av den konkrete enskildte individen som har en egenamn og adresse som både utgångspunkt og sluttpunkt. Klasser ær då ett aggregat av konkrete individer, i stället fœr relationelle positioner i ett fælt, som bærs opp av konkrete individer i visse aspekter av deres liv.

Det kommer tydelig till uttrykk når man definerer den grunnleggende klassrelasjonen som relasjonen mellom kapital og arbeid, inte mellom kapitalister og arbeidere. I det senere fallet kan man ju omedelbart bœrja rækne hur mængde man har av varje sort. I et fœrste fall ær det relativt meningslœst, bortsett ifrån att frågan om antall indirekt kan vara avgœrende fœr frågan om art og styrke.

Det betyr også att man i det relationelle tænkende inte nœdvendigvis bare kan ta én position i ett fælt av klassrelasjoner som konkret individ. Ett bra eksempel ær Djurfeldt & Lindbergs (1980) studier av den indiske landsbygden, der fattigbœnder som lever av ett jordbruk någonstans mitt emellan premodern subsistens-farming (slæktskap) og av enkel varuproduksjon (småbourgeoisin), samtidig ær lœnarbetere i semi-industrielle saltgruver (lantarbeidere). Jag har sjælv gjort ett fœrsœk att teoretisk bestemme den typen av samhællen med overlappende produksjonsmidler (Jæmfœr Per Gecklers avhandling frå 2000).

Dærfœr undrer det meg om Olin Wrights skrifter ær så nye og så vel gjennomtænkte som han og hans beundrere suggererer. Dels understreker han att man mæste tænke i plater (*locations*) som blir inntagne av individer. Men disse *locations* ær inte klasser; de ær positioner i en eller flere klassrelasjoner. Og då mener han att visse grupper som typisk då kallas fœr mellom-grupper (*middle layers* sæger Lindberg riktig) inntar kontradiktoriske *locations*. Det vill sæge att man inte i fœrvæg kan vite hvilken av de tvæ mœjlige motsatte positioners logikk de kommer att fœlge i alle mœjlige konkrete ærendene og konjunkturer, dærfœr att de deler sin position med antingen den ene eller den andre renodde positionen. Det vill sæge de har egenskaper som fœrbinder dem med kapitalet i ulike grader av management (delegerat deltagende i kapitalets ledning og implementering) eller av supervision (delegerat deltagende i kapitalets funksjon som overvåking av implementering) eller av ekspertise (delegerat deltagende i kapitalets anvændning av spesielt kunnande), samtidig som de har egenskaper som fœrbinder dem med arbeidet (lœnarbetere, varken æger eller kontrollerer sine egne produksjonsmedel).

Frågan ær om inte det ær allt dette som redan Therborn eller Djurfeldt sæde.

Det ær bra att Olin Wright understreker att det primært handler om strukturen på de deltagere/ansatte i den moderne sektor, primært oppfattet som strukturert av grunnfœrhællendet i produksjonen mellom arbeid og kapital, karakterisert av utsugning, dominans og fœrtrykk. Sådanne att fœrstå att positionen som æger produksjonsmedel i form av kapital og hyrd arbeidskraft, kontrollerer både den tekniske og den sociale arbeidsprosessen, tillægnar sig en del av arbeidskraftens

produkt, utöver herravälde över arbetskraften och förtrycker den i själva arbetsprocessen. Det är bra att Olin Wright skiljer mellan småbourgeoisin och bourgeoisin, och att han skiljer i mitten mellan olika grader av delegerat deltagande i ägandet, i inkomster, i privilegier, i ledningen og fördelningen av arbetet, anställnings- och arbetsvillkor, självständighet i arbetet bland annat på grund av expertise osv. Och det är bra att konkludera att alltså mellanskikten inte är en klass, till skillnad från de tre övriga, men ett skikt med dubbla anknytningar och ostabila hållningar og handlingar.

IV. Är sociala klasser rena begrepp eller observerbara entiteter enligt Bourdieu å ena sidan, marxisterna å andra sidan?

Jag har i ett annat paper (Callweaert, 2001/2002) börjat diskutera Bourdieus placering i den nya diskussionen kring epistemologisk och ontologisk realisme som position i frågor om den mänskliga kunskapens/vetenskapens bärkraft: känner vi till syvende och sist bara vår kunskap eller är vår kunskap om något annat än vår kunskap?

I en mycket förnuftig artikel från 1996 understryker den norska sociologen Susanna M. Solli många saker som jag, och naturligtvis Bourdieu själv, har försökt få fram många gånger, knappast med någon större impact. Folk återvänder till syvende och sist till de invanta men felaktiga dikotomier.

Solli understryker att Bourdieu är inspirerat av den så kallade historiska epistemologin i Frankrike som Broady så fint har framställt i sin doktorsavhandling (1991). Det handlar om att avvisa den bl a av Dilthey införda skarpa motsättningen mellan förståelse och förklaring, som går tillbaka till en skarp avgränsning mellan kultur och natur (jfr Georg Henrik von Wrights likaledes intressanta men annorlunda avvisning av dikotomin i många skrifter, eller Jürgen Habermas). I det ena tillfälle har vi en hermeneutisk förtyolkande vetenskap, i det andra tillfälle en rigid positivism. Men de moderna naturvetenskaperna följer inte den klassiska positivismen, som om de arbetar med givna objekter i naturen. Även naturvetenskaperna tar utgångspunkt i preliminära begreppsliga konstruktioner. Atomer er inga objekter som anträffas i naturen. Solli understryker med Bourdieu vad han har lärt bl a av den neokantianska filosofen Cassirer som under kriget docerade i Göteborg, nämligen att naturvetenskapens formula inte är hamtade från naturens regelmässigheter. Naturen framstår bara som regelmässig genom att den infångas av matematiska och logiska konstruktioner. Även naturvetenskap är en symbolproducerande praxis. Så långt den ena aspekten som ju mera handlar om teori-beroendet av all erfarenhet, och det konstruerande, symboliserande aspekt av all kunskap både om naturen, samhället, kulturen och historien.

Solli kommer dock in ett ögonblick på en annan aspekt som Bourdieu sällan utförligt kommenterar, eftersom det för honom är meningslöst att ställa rena logiska frågor till den vetenskapliga praxis, utan ser det som just en praxis inbäddad i det han övergripande kallar för dess sociala betingelser. Men någonstans i hans arbeten ligger en position som man skulle kunna kalla för konstruktiverande realism när det galler den specielle kunskapskritiska fråga som dominerar filosofin sedan Kant, och som vi har förmulerat ovan. Frågan är om vår kunskaps bärkraft för att säga något om vår egen verklighet och om världen omkring oss är hämtat fran förnuftets inneboende kompetens att uttala sig om verkligheten (*rationalism*) som om vi vore delaktiga i förnuftet överhuvudtagit, och därför kompetentaa att utala oss om verkligheten sidan den är i sig själva, oberoende av vår erfarenhet av annat än vår förnuft. Eller om allt vi vet är hamtat från vår erfarenhet med annat än vårt förnuft, och följaktigen inte gör oss kompetente att uttala oss om annat än just vår erfarenhet (*empirism*). Bourdieu opterar för det Solli kallar för en öppen rationalism. Det vill säga: "Subjektet är inte själv tillräckligt i konstitueringen av verkligheten, men inte heller en passiv mottagare av sinnliga intryck (Bourdieu & Wacquant 1992, s. 95-96).

Det är också den positionen jag har försökt att tydliggöra i ovan nämnda paper om Archers' position. Man skulle då kunna kalla Bourdieu för en konstruktivist som är realist vad gäller det fundament i verkligheten för sociala och sociologiska konstruktioner.

Men nu blir det intressant att se vad den typen av reflexioner kan betyda för klassanalysen. Bourdieu har mycket explicit tagit upp frågan i en artikel som är ett diskussionsinlägg på ett symposium på Sociologisk Institut Chicago Universitet i 1987: "What Makes a Social Class?". Men där kan vi åter se att Bourdieu egentligen inte ägnar sig åt den rena kunskapsteoretiska frågan om vi kan känna till annat än vår kunskap. Frågan är en gång för alla positivt besvarat, sådan att förstå att det är genom vår kunskap som vi har möjligheten att känna till hur annat än just vår kunskap är beskaffat.

Sagt på ett annat sätt: kunskap är alltid symboliserande, beroende dels på kunskapens beskaffenhet, dels på objektets beskaffenhet, men på olika sätt. Bourdieu ställer explicit frågan. "Are classes a scientific construct or do they exist in reality" och han svarar att han anser att detta i grund och botten är en politisk fråga som skall läsas som: "Do classes exist or do they not?" (Bourdieu 1987, s. 2), i stället för att svara: begreppet klasser hänvisar till ett teoretisk konstrukt, vars konstruktion är väl funderat i verkligheten, och som är användbar för att producera kunskap om den verklighet. Men själva konstruktet finns inte i verkligheten oberoende av vår kunskapsproduktion, inte heller den verkliga kopia av konstruktet, så att säga.

Och det är på den sista punkten som vi kan fortsätta. För naturligtvis vet vi att det finns en ideologi som påstår att det inte (längre) finns sociala klasser i verkligheten, men att de är fantasmer uppfunnen av arbetarrörelsens teoretiker, främst marxisterna bland dem, för att underbygga sina politiska syften. Problemet är bara att jag inte kan låta bli att tro att iden om att det finns sociala klasser i verkligheten är en bra ide, om inte annat för att den kan förklara varför på min egen institution filosofistuderande är höga lagom unga svartklädda och kortklipta vackra män, retorikstuderande är vackra helt unga smarta kvinnor, och pedagogikstuderande oftast lite äldre, inte helt så smarta stressade kvinnor.

Men Bourdieu säger att det faktiskt inte finns sociala klasser i verkligheten, som sagt. Konstruktet är inte där i förväg, och är inte heller något som konstruktet är ett fotografi av. Han menar att vi här måste skilja mellan en realistisk och en konstruktivistisk position.

Bourdieu menar att om man i sitt politiska tänkande räknar med sociala klasser som agenter i den politiska kampen, vill man vara benägen att också vara realist i kunskapsavseende. Och då får man problem med den konservativa motargumentationen. Den brukar huvudsakligen argumentera med Pareto i spetsen att man aldrig har kunnat visa var den ena klassen upphör och den andra börjar; allt är flytande. (Man skulle naturligtvis kunna påpeka att åtminstone marxistiska klassteorier inte tänker i termer av ett kontinuum och sina uppdelningar, men av motsatta positioner; det förskjuter då problemet till att vara frågan om vem som hör till var).

Men båda typer av politisk inspirerade motståndare argumenterar utifrån en substantialistisk filosofi, säger Bourdieu med Ernst Cassirer, som om det enda verkliga är det som är omedelbart givet för vår intuitiva kunskap i den vardagliga erfarenhet, i stället för att räkna med att verkligheten kan bära på kännetecken som är av relationell och ikke av substantivistisk slag. Relationell dock inte i meningen att vara produkt av en explicit medveten interaktiv verksamhet. I konstruktet kan någon vara klassificerat som arbetare sådan att förstå att han objektivt, medveten eller ej, frivilligt eller ej, accepterande eller under motstånd, står i en relation till någon som kan klassificeras som kapitalist, med hänsyn till något som båda är affekterat av. Och dess klassifikationer har ingen annan innebörd annat den just uttrycker den relation.

Man skulle kunna förenkla genom att säga att det som Bourdieu förnekar, är att sociala klasser finns i verkligheten på samma sätt som färdiglagade rätter ligger i frysboxen. Det vill säga att sociala klasser såsom de figurerar i en sociologisk klassteori, är observerbara samlingar av kampberädda med varandra interagerande, medvetet och frivilligt medlemmar i mer än en organisation eller en

rörelse, en slags primär entitet jämförbar med primära entiteter som släkter, familjer på stor skala. Eller som det uttrycks i den ideologiska och teoretiska diskursen inom arbetarrörelsen: sociala klasser existerar inte bara som klasser i sig, det vill säga som nätverk av observerbara objektiva förhållanden, men också som klasser för sig, det vill säga där medlemmarna just förhåller sig till sig själv, den egna klassen och andra som klass.

Man kan undra vilka det skulle vara som är substantivistiska realister i klassanalysen. Bourdieu själv understryker att i varje fall Durkheim och Marx tänker objektivistisk-relationell-teoretiskt konstruerande i fråga om klasser som begrepp och deras referent. Så även hos neomarxister såsom Therborn eller Olin Wright. Hos dem är det otvetydigt frågan om teoretiska konstruktioner, och de skiljer klart mellan objektiv klasstillhörighet och klassmedvetenhet osv. Här som så många gånger gör Bourdieu det lite lätt för sig genom att uppfinna ganska grovkorniga fiender att ställa upp mot varandra för att kunna inta den tredje positionen. Men det intressanta är hans egen position.

Enligt Bourdieus position är det som existerar, ett rum av skillnader som bygger på en ekonomisk och social differentiering. Det som existerar, är en knippa osynliga relationer mellan från varandra skilda positioner som är definierade just genom det avståndet som skiljer dem åt, avståndet i termer av det som fältet och relationen handlar om. Den verkliga strukturen, som man inte kan observera men bara sluta sig till ifrån element man kan observera, är ofta dold och överlagrad av de omedelbara vardagliga erfarenheter av dessa positioner och relationer som ett oändligt antal enskilda individer har var för sig eller delar på.

Bourdieu (1987) hänvisar till en definition av rummet/*space* som Strawson skulle ha gett, och som ser som den viktigaste egenskapen av ett rum det faktum att det utgörs av ett antal objekt som är ömsesidigt externa för varandra.

Det gäller då att empiriskt konstruera det rummet som kommer att tillåta oss att förklara härkomsten av mest möjliga observerade olikheter mellan individerna, genom att upptäcka de principer (faktorer) för differentiering som är nödvändiga och tillräckliga för att bjuda på den förklaring, och som kan fungera likväl som förutsägelse.

Lägg märke till att det handlar om en teoriinspirerat empirisk baserat konstruktion, inte en ren utledning. Och att det handlar om principer, faktorer, som är makter eller kapitaler som är eller kan bli verksamma i konkurrensen/kampen om att kunna tillägna sig de samma goder som är på spel i det studerade universet. Det vill säga: konstruktionen avser att utpeka inte bara samband men också orsak. Det är en begreppskonstruktion men med grund i verkligheten

En sådan karta över en samhällets struktur skulle visa hur de olika former av kapital (ekonomisk, kulturell/informativ, social och symbolisk) är fördelade över agenterna allt efter deras totala volym av kapitaler, och sen efter sammansättningen av deras portfolio av kapitaler och efter den bana som har bragt dem där de är idag. Agenternas yrkesposition är ofta en mycket rå indikator på många av dessa dimensioner. Det vill säga alla agenter blir lokaliserat i ett rum med tre dimensioner: volym av kapital, art av kapital, banan.

Man måste vara klar över att i den mån det lyckas att hitta dessa förklarande faktorer för skillnaderna, så vill detta ge en karta över positioner där många enskilda som är påverkad av dessa faktorer, samlar sig nära varandra. Det handlar om att agenter som delar samma livsbetingelser, därför är utsatta för samma betingning, vilket leder till samma dispositioner och intressen, och liknande föreställningar och praktiker. Alltså: Position: betingelser = kapitaler/dispositioner = positioneringar i tanke, ord och handling. Bl a därför att samma dispositioner ger samma sans för att veta sin plats (Erving Goffman), vilket kan vara allt ifrån att ha sans för det distingverade, vara av god vilja eller kunna göra av nöden en dygd, dvs omedvetna sätt att anpassa sitt agerande till den plats och de resurser man har i relation till andra platser. Man måste vara klar över att allt efter om konstruktionen lyckas bättre, ville frestelsen att tolka den substantialistisk-realistisk vara större. Men i verkligheten handlar det i första omgången inte om annat än att man är många som intar samma

plats, med samma betingelser som betingar intrinsik, såsom materiella livsvillkor eller de första livserfarenheter, och relationell, det vill säga olika jämfört med de som intar andra platser, såsom överordnad, underordnad eller mitt emellan. Och det er denna relativa homogenitet av betingelser, som betingar egenskaper och resurser, som i sin tur kan vara underlag för att man dessutom preferentielt indgår allianser såsom äktenskaper osv.

Så det vill säga en social klass är en element i en klassifikation som tillåter oss att med grund i verkligheten sammanföra i samme logiske klass folk med mest möjlige gemensamme egenskaper på grund av definierede faktorer som genererer dem, som forklaring på olikheter i deras tanker, ord og gærninger, såsom redan den franske sociolog Maurice Halbwachs¹ hade sagt.

Konstigt nok tillskriver Bourdieu den sena Marx och marxisterna felet att mena att konstruerede klasser 1 på papper 2 enbart som objektive proportioner automatisk også eksisterer som reelle klasser, det vill säga som medvetna organiserade internt interaktivt integrerede grupper i kamp med andra liknende grupper som direkt kan observeras.

Här tycker jag att Bourdieu glömmet att man mycket väl skulle kunna tänka sig dessa klasser i aktion som begrepp, parallelt med klasser som klassifikation, och i båda tillfällen, beroende på vad som är fallet, med goda grunder i verkligheten (*com fundamentum in re*). Bourdieu verkar glömma att vi hela tiden opererar med två problem, efter att ha valt för en konstruktion med grund i verkligheten, nämligen vad som är fallet, enbart klass i sig, eller också klass för sig, enbart genom att sluta sig till utifrån en analys av observationer, eller genom att direkt observera, klass som aktionsmönster och klass som forklaring.

När Bourdieu lite senere säger att klasser i aktion som Marx föreställde sig, inte finns i verkligheten, borde han åtminstone närmare förklara att det hävdar han för att en klass i aktion förutsätter andre egenskaper i verkligheten än de egenskaper som klassanalysen kan klassificera. Den kräver helt enkelt annat än en teoretisk klassifikation. Så det är inte frågan om olika stadier i utvecklingen av en klass, från klass-i-sig till klass-för-sig. För Bourdieu är begreppet klass för sig en motsägelse i själva termen, till skillnad från vad jag hittils har hävdad.

Här kan man helt enkelt se att det hela är en konsekvens av det vi har kallad Bourdieus teorier om den dubbla epistemiske brytning respektive praktikteorien som två hörnstenar av det vetenskaplige arbeidet. "Klasser som klassifikation" eksisterer inte i verkligheten därför at "klasser i aktion" inte är klassanalysen fört ut i livet. För det praktiske fornuftet är någonting annat än tilläpand teori. Om man vill analysere praktiker måste man bryte inte bara med agentens spontane föreställninger om dem, men också med forskarens teori om dem.

Man skall komme ihåg Bourdieus opprækning av de tre epistemiske (han sjelv säger epistemologiske) handlingar som hör till den teoretiske praktiken, nämligen den dubbla brytningen, konstruktionen av objektet og konfirmationen av forklaringen.

Bourdieu sjelv ställer opp følgende villkor for at man skall ha at gøre med en klass i aktion:

- erkänne at en klass(ifikation) i aktion inte forekommer i verkligheten
- at når agenter klassificeret i samme kategori skall bilde en egen livsform, krævs det helt andre saker än at være klassificeret så, däribland en klar teoretisk produktion av en föreställning om dessa indelninger og vad de innebær
- denna konstruktion kan bli en effektiv bidragende faktor for at bli en klass i aktion beroende på om den tematiserer saker som redan finns potentielt i verkligheten.

Det vill säga: har man en adekvat teori av vad som menas med klass, då har man lätt at urskilje det politiske arbeide som krævs for at producere sociale klasser som objektive institutioner, med alle

¹Halbwachs - uklart om det er Maurice Halbwachs.

deras uttrycksformer. Det handlar om en symbolisk produktion som har sin egen logik. Det handlar om att fabricera klasser.

Grupper anträffas aldrig från naturens hand i verkligheten, inte ens de primitiva som bygger på släktskap. Och kategorin social klass har man transformerat till en vardaglig verklighet och ett folkligt begrepp om den, dvs till en av de felfritt reella sociala fiktioner producerat och reproducerat genom den sociala opfattningens magi (Bourdieu, 1987, s. 9).

Bourdieus ide är tydligen att den genomlevda och praktiserade klasstillhörighet bygger på andra premisser än en klassifikation av individer i positioner definierat av objektiva proportioner mellan dessa positioner. Klassanalysen siktar på att konstruera den underliggande struktur som sedan det levande livet arbetar med, inklusive genom att arbeta med en sådan teori. Bourdieu menar att marxister då kommer med en lång rad antaganden för att legitimeta att man kan postulera realiteten av en klass i aktion om man har belegg för en funderat klassifikation. Han menar korrekt att detta inte följer automatiskt, eftersom klassanalysen bara har tag i grova drag av en kärna av fenomen, och till exempel inte på förhand kan räkna ut hur faktorer som gender, etnicitet, regionalitet osv interfererar med klass. Men vi har ju set att ingen av de marxister vi har studerat påstår någonting i den riktning.

I det sammanhanget påpekar Bourdieu något som jag hela tiden har upplevt som ganska unikt och mycket centralt för hans teori, nämligen att man i regel måste utgå ifrån att lika kategorier agenter *agerar* med utgångspunkt i sin sans för den plats man intar, men inte alls för den delen tänker och talar på ett sätt som svarar mot deras plats. Det vill säga de konstruerar själv sin värld i tankar och ord på ett annat sätt än de utagerar det utrymme som deras plats lämnar åt dem.

När man går ifrån en teoretisk klass till en praktisk klass måste man föra fram nya aspekter och dynamiker som till exempel den egna sakslogiken av det politiska.

Bourdieus artikel om analysen av sociala klasser å ena sidan och fabrikationen av sociala klasser å andra sidan är ett bra exempel på de två olika moment i den vetenskapliga kunskapsproduktionen: det objektivistiska momentet som bryter med den spontane medvetenheten om sociala grupper och konstruerar det sociala rum, där klasser är väl funderade sociale teoretiska konstruktioner, som som sådan inte finns i verkligheten, det vill säga i den genomlevda sociala verkligheten. Och å andra sidan det subjektivistiska momentet: forskaren måste så att säga bryta tillbaka till agenternas genomlevda upplevelser och praktiker som går ut på att de helt enkelt fabricerar (i en slags första grads konstruktion) sociala klasser.

Sociala klasser är då symboliska konstruktioner som är orienterade av agenternas individuella och kollektiva strävanden efter sina intressen, och om själva dessa vardagskonstruktioner gjorda av lekmän, språkrör, professionella i framställning, och även forskare, står striden om både vad de skall vara, och hur de skall definieras. Vetenskapsmannen kan vara frestad att se sig själv som referee som kan avgöra mellan dessa kategorier och de motsatta uppfattningarna/strävandena i varje kategori, som om hans omdöme avgjorde vad som existerar. Men dessa konstruktioner är medkonstituerande för den sociala verkligheten, oavsett vad forskaren menar om dem.

Forskaren måste vara medveten om att de kriterier han använder för att konstruera det sociale rum och klassifikationen av positioner i sig själva är föremål för kamp och för tolkningar som har olika impact. Även till synes helt objektiva kriterier såsom ålder eller kön blir i verkligheten uppsugna av och integrerade i laddade byggstenar av den genomlevda sociala verkligheten. Och den praktiska konstruktionen av första graden är aldrig logisk och konsekvent, men bara praktisk användbar. Så forskaren måste bryta tillbaka och lämna den praktiska första grads-konstruktionen av den sociale verkligheten tankar och ord, som är sociala verkligheter i sig själva redan oavsett om de sätter sina spår i praktiker som materialiserar sig i den totala bilden av den sociala verkligheten "social klass" tillsammans med den objektivistiska bilden som andra grads konstruktion.

Det vill säga det rum av objektiva sociala skillnader kommer till uttryck i ett symboliskt rum av tecken på distinktion. Och de agenter som deltar, är utrustade med en praktisk intuition av de pertinenta tecken och de positioner de utpekar. Ingen akademiker i Oxford tar fel på vad Oxford-engelska som språk betyder, vilket tillåter den invigda att spela på dess tecken och deras korrespondens till egenskaper som utgör en slags andra gradens vaghet. Allt detta spelar maximalt när man försöker att sammanhålla medel-positionerne som klassifikation och i aktion, därför att där har de helt klara motställningarna mellan mycket och inget ekonomiskt eller kulturellt kapital försvunnit för mera komplicerade mellanspel. Man förstår att det var i den anledningen som Goffman uppfann sin ide om konstruktionen av identiteten som en form av iscensättning av självet. Så till exempel när folkskollärare kallar sig själva för lärare kort och gott, vilket kan gälla allt från daghem till universitetsprofessor, eller när biskoppar och konstnärer systematiskt underspelar deras sociale placering, just som en typisk klassfunderat strategi som har att göra med deras objektiva placering. Symboliska manipulationer med egenskaper och placeringar har ett mycket viktig uttrycksfält i politiska strategier.

Det handlar om “symbolic power as *worldmaking* power, to use Nelson Goodman's word, the power to impose and to inculcate principles of construction of reality” (Bourdieu, 1978, s. 13; kursiv i originalet) som gör att någonting nu existerar som objektivt, offentligt och formellt, som först bara fanns som implicit.

I anslutning till en av hans älsklings-historiker Ernst Kantorowicz (jmf. Kantorowicz, 1957), försöker Bourdieu att visa att den ontologiska statusen av en social klass som en klass i aktion går ut på att klass är det samma som dess representation i dubbel mening: den bilden av den som gäller offentligt, och den som representerar den: *corporate body, party, first secretary* osv. Som ett sätt att övergå från en seriel eksistens (Sartre) till fullmakt, att tala och handla hos representanten. Även chansen att komma att representera på detta sätt är helt olika fördelad bland agenterna.

V. Klassmedvetande

Olin Wright (1997, s. 393) har ett intressant sätt att se på frågan om klassmedvetande. Med det menas inte så mycket medvetenheten om att tillhålla en klass, men snarare hur de som tillhör en klass, uppfattar världen, uppfattar sina handlingsmöjligheter, och vad de tycker skulle vara det goda livet om de fick lov att leva det. Meningen med en klassteori är nämligen enligt Olin Wright att man kan förstå/förklara och allt annat lika förutsäga vilken typ av medvetenhet man rimligtvis kan förvänta sig folk som hör till olika sociala klasser, har/kommer att visa upp. På något sätt betraktar man klasstillhörighet som en kausal mekanism som förorsaker dess uppfattningar osv (men naturligtvis i form av en historisk-social mekanism, inte en naturlig determinism).

Men Olin Wright noterar sig att sociologer ofta känner sig dispenserat från att också behöva utpeka vilken psykologisk mekanism som blir satt i verk för att ett liv under bestämda betingelser skall ge bestämda uppfattningar och värderingar. Han tänker nog säkert på den typ av mekanismer (som han lite obetänkt kallar för psykologiska, medan han egentligen menar individuella genomlevda sätt att arbeta med sina livsvillkor) som Bourdieu utpekar när han säger att man kan uttrycka en arbetarklass livsstil och smak som att man är bra på att göra nödvändigheten till en dygd. Psykologer brukar då också ofta mena att sociologiska teorier i sig själva är otillräckliga på den punkten. Jmf Jean Laves kritik av Bourdieu för att inte ha en lärande-teori².

² Her refererar Callewaert troligt till Lave (1991) *Cognition in Practice: Mind, Mathematics and Culture in Everyday Life*, där hon vid flera tillfällen visar till Bourdieus praksisteori.

Olin Wright skriver mycket mera nuancerat:

A fully developed theory of consciousness formation would also include an account of the psychological mechanisms through which interests and experiences actually shape perceptions of alternatives, theories and preferences. It is not enough to identify a salient set of experiences and interests through which class locations limit class consciousness; it is also necessary to understand how these limits work through psychological processes within the individual. Jon Elster's accounts of such cognitive mechanisms as wishful thinking and cognitive dissonance would be examples.

I will not attempt to elaborate an account of these psychological mechanisms; they will thus largely remain a "black box". Implicitly in my arguments, however, is a fairly naive form of learning theory which underlies most sociological accounts of the effects of social conditions on consciousness. The basic assumption is that the probability that people will hold beliefs congruent with their class location depends upon the extent their life experience reinforce or undermine such beliefs. All other things being equal, the more a person's life is bound up with a single coherent set of class experiences, the more likely it is that this person's consciousness will be imbued with a corresponding class content. Perceptions, theories and preferences are the result of learning from experiences, and to the extent that one's class experiences all push in the same direction, class consciousness will tend to develop a coherent class content. (Olin Wright, 1997, s. 393)

Olin Wright jämför sin hemmagjorda lärande-teori med Therborns syn att ideologisk interpellation "is the result of the patterns of subjection and qualification which an individual experiences by virtue of the affirmations and sanctions connected to different social positions." (Olin Wright, 2000, s. 204)

Men Olin Wright jämför även med Bourdieu:

it is also close to Bourdieu's (1985: The social space and the genesis of groups, *Theory & Society* 14: 723-744) view that daily lived experiences constitute a set of common conditions that generate common conditionings, although Bourdieu is more concerned with the formation of nonconscious dimensions of subjectivity ("dispositions") than consciousness as such. Bourdieu's concept of class habitus is meant to encompass the full range of nonconscious subjective effects on actors that result from such common conditionings/experiences. A class habitus is defined as a common set of dispositions to act in particular ways that are shaped by a common set of conditionings (subject-forming experiences) rooted in a class structure. (Olin Wright, 2000, s. 204)

VI. Gender

När man försöker att förstå hur ett samhälle av modernt snitt är sammansatt av olika grupperingar, och hur tillhörandet till dessa grupperingar och alltså delaktigheten i deras uppsparade och aktuella resurser och livsform präglar medlemmerna också som enskilda personer, och deras aktuella individuella sätt att genomleva relationerna mellan grupperna, så tilhandahåller den etablerade samhällsvetenskapen ett tänkande kring olika typer av grupperingar, allt efter som det är social klass, kön, ålder, etnicitet som utgör terrängen och kriterium för uppdelningen och fördelningen av de enskilda individer,

Låt mig med detsamma säga att vi inte skall fördjupa oss i etnicitet, som här bara står som ett slags signal för att man kan tänka sig en tillhörighet huvudsakligen på grund av en kulturell gemenskap, åtminstone i typisk moderna och senmoderna samhällen, eller i grupper med annars

premoderna drag men som lever som minoriteter i moderna samhällen. Det är viktigt att komma ihåg den referensen, för etymologisk betyder etnicitet något annat, nämligen just en premodern form av total social tillhörighet.

Man kan i premoderna samhällen urskilja social gruppering pga ålder, som på sätt och vis är kanske den mest fundamentala interna uppdelningen i gemenskapen, som strukturerar fördelningen av resurser og makt. Likaledes är i premoderna samhällen kön den näst starkaste fördelningsfaktorn. Hela det sociale livet, produktion, reproduktion, distribution och konsumtion av varor och tjenester, det vill säga alla aktiviteter försiggår antingen i gruppen av män, eller i gruppen av kvinnor.

Män och kvinnor kan/skall inte komma på varandras terräng, är inte varandras konkurrenter om resurser och makt på individuell basis, så länge den grundläggande fördelningen står vid makt. Det finns aktiviteter som utövas av män eller av kvinnor, aldrig av båda. Detta är den helt grundläggande skillnaden från ett modernt samhälle, där i princip alla aktiviteter utövas på individuell basis, och följaktligen också kan utövas av båda könen. Här är varje kvinna varje mans konkurrent om varje aktivitet, i princip.

Nu vet vi att det senare är en idealtypisk beskrivning av teoretisk art. Den empirisk observerbara verkligheten är en annan: det finns många drag som vi känner från premoderna samhällen, men de fyller aktuella funktioner och skall därför inte betraktas som utvecklingslogiska eftersläp eller rester, men i sin egen aktuella rätt.

Men vad är kön? Feministisk litteratur har bragt den gamla skillnaden mellan biologiskt kön och socialt kön i förgrunden. Men jag tycker att det inte kann användas till särskild mycket. Dels därför att biologisk kön i sig själv kun adekvat kan uppfattas som humanbiologisk, och alltså inte kan avläsas av genetiska eller fysiologiska kännetecken enbart. Dels därför att kategorin social är för bred. Det hanteras ofta som den andra leden i en motställning av natur och kultur, där kultur då betyder allt som är mänskligt producerat, förvandlingen av naturen, samhället, såväl som den symboliska världen.

Kön är många saker, som jag här vill försöka att lista utan stora systematiske anspråk:

- kön som vardaglig social kategori av iakttagelse av och umgänge med en begivenhet som man träffar på, inte kan påverka. Det är det som barnmorskan sätter i gång när hon för första gången säger: det är en flicka/pojke. Det är på samma gång en humanbiologisk och en social kategori
- kön som administrativ storhet: antingen vid namngivningen och/eller vid inskrivningen i folkbokföringsregistret
- kön som juridisk storhet: kön som uppsamling av de differentiella plikter och rättigheter förknippat med att administrativt vara av det ene eller det andra könet
- kön som position inom olika herrevälde/utsugnings-/förtrycks-relationer i det sociale rummet, i arbetslivet, inom de autonoma kulturella fält, gemenskaper, familjen, parförhållanden. Det Bourdieu kallar för den sexuella fördelningen av det sociale arbetet
- kön som tillskrivna karaktär-idealtyper i ett givet samhälle, epok, kultur, diversifierat av olika sociale grupper och av könsgupper själva
- kön som förvärvade observerbara faktiska karaktärssegenskaper hos båda könen för sig registrerat med objektiverande metoder
- kön som socio-kulturell interaktiv handlingsmöjlighet/skapandet av betydelse (jmf. Dorte Marie Søndergaard), som möjlighet hos alla de andra former av kön vi har signalerat
- kön som specifik position inom parförhållanden, familj, i syfte av föring av hushåll, fortplantning

- kön som specifik position inom erotiska och genital-sexuella relationer och aktiviteter (sinnligt/känslomässigt/etiskt) med hela dess psykodynamiska ursprung och återverkning, och dess sublimerade former i det kulturella, sociale, politiska och administrativa. Det Bourdieu kallar den sociale fördelningen av det sexuella arbetet.

Det som jag tror är det analytiskt-vetenskapligt fruktbara med alla dessa distinktioner, är att kunna fasthålla deras egenlogik var för sig, samtidigt som man studerar deras ackumulation av aspekter eller ömsesidig neutralisering, så att man får en idé om styrkan i genomslagskraften och omfattningen av terrängen där kön i olika skepnader spelar en roll. Det vore till exempel upplagt att studera relationen mellan läkare och sjuksköterskor från social klass, ålder och kön, kön uppfattat stort set efter alle de variabler vi har nämnt separat. För att till exempel synliggöra hur den fortfarande förhärskande uppdelning av en dominerande/dominerad rollfördelningen i mellanskiktets sexuella och erotiska rollfördelning mellan man och kvinna, eller den etablerade rollfördelningen i produktion och reproduktion, skapande verksamhet och omsorg osv genom sin homologi fungerar som en bifogad legitimation av och förebild för, det vill säga som en aktiv disposition för att ingå i de motsvarande herravälde-relationer, både socialt och professionellt.

Det är dock intressant att studera detta empirisk och inte postulera det. För då upptäcker man hur dessa förhållanden ändrar sig. Ett exempel: I Jette Steensens undersökning (i Steensen, 2007) av 350 lärarstudierande på 5 olika lärarutbildningar med en frågeförmulär som täcker in bakgrundsfaktorer, professionell position, livsstil och position omkring den egna professionens facklighet var det upplagd att kryssa alla värden på alla variabler med kön. Vilket dock vid en preliminär analys suggererade att kvinnliga lärarkandidater (de sista i stor majoritet, vilket betyder mycket redan i sig) i mångt och mycket har samma profil som de manliga, och bara i några mycket specifika faktorer och drag markerer sig som motsat de manliga kandidaterna. Men man skall ju ha klart för sig att en sådan korstabulering med bara administrativ kön som kategori inte kan ge så mycket annat. En korstabulering av allt med allt såsom det sker på andra premisser i en korrespondensanalys, skulle ha större chance att få något med av den komplexa könsfaktor såsom vi har listat upp den.

Om ett sådant fynd blir bekräftat, visar det att man till exempel måste studera vad det betyder för patienter, barn eller elever och för professionerna själva att nästan alla sjuksköterskor, förskollärare och folkskollärare är kvinnor. Finns det annat att se på än när man konstaterar att alla arbetarskor på fiskfabriken som filear torsk är kvinnor? Och i så fall vad?

Man kan av Steensens undersökning förmoda att på många av de punkterna där en psykologiserande approach förväntar sig stora skillnader och följaktigen problem och skevheter i resultaten, ville man kunna registrera att professionen implementeras stort set identisk, oavsett om rollinnehavaren är en administrativ man eller kvinna, beroende på självaste den borgerlig-kapitalistiska individualistiska moderniseringsprocess.

Så egentligen måste man vända på problemet och fråga: Varifrån kommer idén att män och kvinnor alla skall göra allt, och märk väl med resultatet att fördelningen blir 50/50 såsom den biologisk/administrativa? Varför blir det ett problem när kvinnor sägs saknas, inte när de flesta professioner enbart består av män? Varför får man i förbindelse med avsaknaden av män en massa med resonemang som förutsätter ett premodernt samhälle? Något som faktiskt väl svarar mot att det är premoderna mekanismer (typ kast-reproduktion) som tas i användning för att implementera de nödvändiga avvikelser från det sena borgerligt-kapitalistiska samhällets individualistiska egalitära meritokratiska självframställning?

I alla dessa studier skall man dessutom komma ihåg att man måste tänka relationellt, här mer än någonsin: En man är en icke-kvinna, och han är en man så till vida och genom att han inte är kvinna

(inte nødvendigvis medvetet) och omvänt. Det finns inga män i sig och för sig, som Sartre skulle ha sagt.

Naturligtvis är det dessutom avgörande att hela tiden hålla ögat på hur klassmässiga, åldersmässiga och etniska skillnader, från enkla skillnader helt upp till antagonistiska motsättningar, interfererar med de olika former av könsmässiga skillnader/motsättningar. De har sin egen logik som är gemensam, men som tar sig ut på olika sätt i de olika sociala klasser. Samtidigt som klassrelationer tar sig olika ut beroende på om deltagarna, enskilda eller som grupp, är av motsat kön (till exempel läkare-sjuksköterskor).

VII. Referencer

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul s. 128-129.
- Bourdieu, P. (1987). What makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups (Föredrag på University of Chicago, Dean-Symposium "Gender, Age, Ethnicity and Class: Analytical Constructions or Everyday Categories?", 9. april 1987). I *Berkeley Journal of Sociology*. Berkeley, California, nr. 32, s. 1-17.
- Bourdieu, P. & L. J. D. Wacquant (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press & Cambridge: Polity Press, s. 95-96.
- Broadly, D. (1991): *Sociologi och epistemologi. Om Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Andra korrigerade upplagan. Stockholm: HLS Förlag, Skeptronserien.
- Callewaert, S. (2001). Unsystematic Remarks on Critical Realism and the Sociology of Margaret Archer and Pierre Bourdieu. Paper presenterat på Critical Realism-konferensen, Roskilde 2001. Senare publiceret på danska: Callewaert, S. (2002). Usystematiske bemærkninger til forholdet mellem "kritisk realisme" og Margaret S. Archers og Pierre Bourdieus sociologi. I S. Callewaert, *Videnskab & engagement*. København: HEXIS & Viborg: Forlaget PUC, s. 84-113.
- Djurfeldt, G. & Lindberg, S. (1980). *Medicin mot fattigdom: sjukdom och sjukvård i en indisk by*. Lund: Zenit.
- Geckler, P. (2000). *Impacts of basic education reform in independent Namibia: revisiting junior secondary classrooms (life science, geography) six years after reform start*. Ph.D.-avhandling, Københavns universitet.
- Kantorowicz, E. H. (1957). *The King's two bodies: a study in mediaeval political theology*. Princeton: Princeton University Press.
- Solli, S. (1996). Magister Ludi - Bourdieus vitenskapsteoretiske strategier. *Sociologisk Årbok*, s. 11-23, særskilt s. 12-14.
- Steensen, J. J. (2007). *Veje og udveje i et felt under forandring. En komparativ analyse af to grupper lærerstuderende i Danmark og USA*. Ph.D.-avhandling. Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi, Aalborg Universitet.
- Therborn, G. (1981). *Klasstrukturen i Sverige 1930-1980 : arbete, kapital, stat och patriarkat*. Lund: Zenit.
- Wright, E. O. (1997). *Class Counts. Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, E. O. (2000). *Class Counts. Comparative Studies in Class Analysis. Student Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.

